

ХҒТАР 15.21.45

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2024-147-2-588-605>

Мақала типі: ғылыми мақала

Жоғары оқу орындарындағы студенттерде эмоциялық интеллекті мен жетістікке жету мотивациясының өзара байланысы

Б.Е. Сабырбай^{*1}, Г.Қ. Айкинбаева¹, Хамит Кошкун²

^{1,2} Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

² Болу Абант Иззет Байсал университеті, Болу, Түркия

(E-mail: ¹b.e.sabyrbay@gmail.com, ²gulden_1975@mail.ru, hamitcoskun2000@gmail.com)

Аңдатпа. Зерттеу мақсаты – студенттердегі эмоциялық интеллект пен жетістікке жету мотивациясы арасындағы өзара байланысты айқындау. Мақалада эмоциялық интеллект ұғымына теориялық талдау жасалды. Еліміздегі және шетелдердегі зерттеулерге сүйене отырып, эмоциялық интеллектінің адам өміріндегі орны, оқу және кәсіби әрекетіне әсері мен жетістікке жету құралы ретінде сипатталынады. Мақалада жоғары білім беру жүйесіндегі оқыту технологияларында эмоциялық интеллектіні негізге ала отырып, білім беруде, академиялық жетістіктерге қол жеткізу мүмкіндіктері пайымдалады. Студенттердегі эмоциялық интеллект олардың мақсатқа бағдарлануына, оқу белсенділігінің артуына, академиялық үлгерімінің жоғарылауына, оқу және кәсіби даму барысында жетістікке жетуге деген ынта-ықыласының артуына себеп болатыны дәйектеледі. Сондай-ақ теориялық зерттеу нәтижелерін талдау негізінде «эмоциялық интеллектінің адам өміріндегі тұлғалық және кәсіби жетістіктерімен байланыстылығын» көрсететін авторлық модель ұсынылады. Арнайы эксперименттік зерттеуде Д.В. Люсиннің «Эмоциялық интеллект» сауалнамасы және С.А. Пакулинаның «ЖОО-да студенттердің жетістікке жету мотивациясы» әдістемесі алынды. Зерттеуге 130 студент қатысты. Эксперимент нәтижелері негізінде студенттердің эмоциялық интеллектісі олардың жетістікке жету мотивациясымен байланысы, академиялық үлгерімі көрсеткіштерімен байланысты дәйектеледі. Зерттеу нәтижелерін жоғары оқу орындарында оқыту барысында есепке алу арқылы студенттердің жетістікке жету мотивациясын жоғарылату мүмкіндігіне қол жеткізуге болады.

Түйін сөздер: Студенттер, эмоциялық интеллект, әлеуметтік интеллект, жетістікке жету, мотивация, оқуға қатынасы, оқу нәтижелері, академиялық жетістік.

Кіріспе

Елдегі жоғары оқу орындарындағы білім сапасы, маманның кәсіби дайындығы қоғамның әлеуметтік және экономикалық дамуында маңызды рөл атқарады (U.F. Sahibzada және басқалар, 2019). ЖОО оқу жүйесі нарықтық сұранысқа ие әлеуметтік және эмоциялық құзіретті маман дайындауды қамтамасыз етуді жүзеге асыратындай болуы шарт.

ЖОО жүйесінде қаншама жаңа инновациялық оқу технологияларының енгізілуі студенттердің кәсіби білімі мен кәсіптік қабілеттіліктеріне, әрі құзыреттілігіне бағытталған. Дегенмен қазіргі кездегі қоғамдағы эмоциялық әл-ауқатты ескеретін болсақ, онда болашақ жас мамандардың психологиялық тұрғыда қайратты, эмоциялық интелектісі жоғары, әлеуметтік құзыретті болуында екендігін ұмытпағанымыз жөн сияқты. Кәсіби білімі терең, кәсіптік шеберлігі өте жоғары, бірақ өзгелермен тіл табыса алмайтын, өз эмоцияларын басқара алмайтын маманды көз алдыңызға елестетіп көріңізші. 30-шы жылдарда Дейл Карнеги адамның кез-келген жұмыстағы, өмірдегі қол жеткізген қаржылық, әл-ауқаттық дәрежесінің 15 пайызы оның кәсіби біліктілігіне, ал жетістіктерге жетуге әсер еткен қалған 80-85 пайызы оның адамдармен ортақ тіл табысуына, қарым-қатынасқа түсуіне байланысты екенін атап өткен.

ЖОО білім жалпы қоғамдағы экономиканың құрылуы мен дамуына ықпал ететіні анық. Жоғары білім неғұрлым сапалы және нәтижелі болатындай құрылса, одан түлеп шығатын жоғары білікті маман қоғамның дамуына үлесін қосары анық. Жоғары білім жүйесінде кәсібиліктің қалыптасуын, студенттердің оқу нәтижелерін жақсартудың мәні зор. Бұл ретте, ЖОО ЭИ стратегияларын жүйелі енгізу мен қолдану арқылы оқу нәтижелерін жақсарту қажеттілігі туындап отыр. Олай болса, ЖОО студенттері ЭИ көмегімен, оқу үдерісі барысында жетістікке жету арқылы қоғамның сұранысына жауап бере алатын маман болуы керек (K.C. Zhos және басқалар, 2018). Әрине, әрбір ЖОО-да ішкі тәртіпке, академиялық дәрежеге, оқытудың белгілі бір құндылықтары мен тактикасына байланысты, стресстік эмоциялық күйзелістерді шешуге байланысты студенттер өзіндік қиындықтарды басынан өткереді (Y.Turner және A.Acker, 2017). Бұл ең алдымен студенттердің әлеуметтік және эмоциялық интеллект даму деңгейлеріне орай күрделелігі сезіледі. Бұл өзінің және өзгелердің эмоциясын қабылдау және түсіне білу, өзінің және өзгелердің эмоциялық күйлерін реттеу, басқара алу қабілеттіліктеріне байланысты түрліше байқалады. ЭИ және оқу нәтижелері ресми оқу саласынан басқа да салаларда, айталық еңбек іс-әрекетінде көптеген жетістіктерге жетуді қамтамасыз етеді. Сондықтан ЖОО студенттердің ЭИ мәселесін зерттеу, сол арқылы оқу жетістіктеріне қол жеткізу өзекті болып табылады.

Теориялық талдау

Жоғарыда зерттеу өзектілігін айқындау арқылы зерттеу мақсаты анықталды:

– теориялық зерттеулер негізінде жоғары оқу орындарындағы студенттердің оқу үдерісі жағдайында эмоциялық интеллектінің көрінуі мен дамуының өзіндік ерекшеліктерін көрсету;

– студенттік кезеңдегі эмоциялық интеллектінің оқу нәтижелері мен кәсіби әрекеттеріне ықпалын айқындау;

– эксперименттік зерттеу арқылы студенттердің эмоциялық интеллектісі мен жетістікке жету мотивациясының өзара байланыстылығын анықтау.

Бірқатар шетелдік зерттеулерге сүйенсек, ЖОО оқу жүйесі тек білім беруге баса назар аударып қана қоймай, олардың қоғамдық өмірде де жетістіктерге жетуіне қажетті интеллектуалды, әлеуметтік, тұлғалық, эмоциялық дағдыларды меңгертуді басшылыққа алу керектігін көрсетеді [1].

Эмоциялық интеллект ұғымына берілетін сипаттамалардың көптігіне қарамастан, М.А. Brackett және басқалардың айтуы бойынша ЭИ-дің ортақ анықтамасы мен құрылымына байланысты ортақ тұжырымның болмауы осы психологиялық феноменнің зерттелуінің ғылыми өзектілігі мен практикалық құндылығын көрсетеді [2]. Біздің пікірімізше, ЭИ-дің адам өміріндегі маңыздылығына орай, әртүрлі зерттеулердің өзіндік тұжырымдары негізінде ортақ түсініктің құрылуы қиынға соғып отыр. Сондықтан, М.А. Brackett-тің пікірімен келісуге болады. Оған қоса ЭИ-дің адам өмірінде маңызды рөл атқаратындығын түрлі практикалық құндылық ретінде қарастыруға болады.

Дәстүрлі психологиялық ілімдерге сүйенсек, шындықты адекватты бейнелеу үшін эмоцияға берілмей, шынайы ойлау қажет деп есептеледі. Оған қоса, адамның эмоциялық мәдениетінің даму мәселелері ЭИ даму деңгейлерімен тікелей байланыстылығын көрсетеді. Соның негізінде тұлғаның басымдықта болатын көңіл-күйі, субъективті күйзелістері адам өмірінде маңызды рөл атқарады.

Зерттеу әдістері теориялық және эксперименттік зерттеу әдістерінен тұрады. Теориялық зерттеу барысында шетелдік және отандық психологиялық ғылыми әдебиеттерге талдау, жүйелеу, жалпылау, зерттеу нәтижелерін талдау, салыстыру әдістері қолданылады. Ал, эксперименттік зерттеу әдістері ретінде Д.В. Люсиннің «Эмоциялық интеллект» сауалнамасы және С.А. Пакулинаның «ЖОО-да студенттердің жетістікке жету мотивациясы» әдістемесі, математикалық-статистикалық, корреляциялық талдау әдістері алынады.

Алдымен, адамның ресурстық жүйесі элементі ретінде эмоциялық интеллект адамның психологиялық әл-ауқатын да жақсарту мүмкіндігін қамтамасыз ететіндігін көрсететін зерттеулер туралы да айтуға болады. Мұнда эмоциялық интеллект адамның өз мақсаттарын жүзеге асыру үшін өзінің де, өзгелердің де эмоциясын танып білу, түсіну, басқару ретінде қарастырылады [3].

М.А. Brackett және басқалардың зерттеуінде эмоциялық интеллектінің тұлға аралық және ішкі тұлғалық түрлерін ажыратады. Аталмыш ғалымдардың эмпирикалық зерттеулеріне сүйенсек, [2], ЭИ деңгейі жоғары адамдар эмоциялық тұрақсыздық жағдайын дұрыс реттей алады, тұлғааралық ЭИ деңгейінің жоғары көрсеткіші коммуникативтілік құзіреттілікті қалыптастырады, соның негізінде тұлға аралық қатынастар саласында бейімділікті қалыптастырады; ішкі тұлғалық ЭИ деңгейінің жоғары көрсеткіші мақсатқа жетуге деген табандылықты, шешім қабылдау мен оны жүзеге асыруға деген талаптануды, басқаша айтқанда, кәсіби іс-әрекет саласында және тұлғалық жетістіктерде бейімділікті қамтамасыз етеді деген дәйекті дәлелдемелер келтіреді.

И.А. Бердникованың пайымдауынша, адамның ЭИ мен оптимизмі тұлғалық ресурс ретінде тұлғаның тұтас психологиялық әл-ауқатын көрсетеді [4]. Э.Г. Эриксон «тұлғаның эмоциялық әл-ауқатын қамтамасыз ететін жағдайларға индивидуалдылық сезімді, көпшіл болуды және жақын қатынастар құра алуды, белсенділік таныта алу ептілігін» жатқызады [5].

Ендігі кезекте ЭИ-нің жетістікке жету мотивациясымен байланыстылығын пайымдайтын бірқатар зерттеулерге шолу жасайтын болсақ, мұндағы жетіктікке жету ЖОО болғандықтан студенттердің оқу жетістіктері мен оқу нәтижелерінің көрсеткіші басты мәселе болып табылады.

Шетелдерде білім беру жүйесінің соңғы жылдарындағы ерекшеліктеріне назар аударсақ, көп жағдайда оқытудың әлеуметтік және эмоциялық аспектісіне мән беріледі. Оған негіз болатын бүкіләлемдік SEL (social-emotional learning, бұдан кейін SEL) бағдарламасын атауға болады. Әлеуметтік даму мен эмоциялық оқытудың моделі өзіндік сана, өзін-өзі бақылау және өзара қатынастар дағдысы компоненттерінің интеграциясы негізінде түсіндіріледі. Бірқатар зерттеулерде ЭИ сыни ойлау, күрделі мәселелерді шешу, креативтілік – эмоциялық интеллектінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Сондықтан J.A. Durlak [6] және басқалар өздерінің эксперименттік зерттеулерінде эмоциялық интеллект көрінісі ретінде «оқушылардың өзіндік санасын» зерттейді. Ал өзіндік сана өлшемі ретінде оқушылардың өзіндік ойы мен эмоциясын танып білуін, олардың өзіндік мінез-құлқына әсерін диагностикалайды. Осы арқылы оқушылар өздерінің ойлары мен эмоцияларын, мінез-құлықтарын эффективті бақылай отырып, өз бетінше оқуды басқара алатындығын дәлелдейді. Соның негізінде оқу жетістіктеріне де қол жеткізу мүмкіншіліктерін көрсетеді.

Z. Shafait [7] зерттеулері көрсеткендей, ЖОО студенттері академиялық жоғары нәтижелілікке қол жеткізудің арқасында олар ең алдымен өзіндік эффективтілігін арттырады, өздерінің қалаған білім жетістіктеріне жету үшін әрекет ету жоспарларын құру мен оны жүзеге асыру қабілеттері мен дағдыларын тұлғалық бағалауын дамытады (Zimmerman B.J., 1995). ЖОО студенттердің академиялық жетістігі дегеніміз, олардың оқу іс-әрекетінде білімін арттыруға, нәтижелі жетістікке жетуге негіз болатын психологиялық өсуін білдіреді (Alt D.2015). ЭИ-дің студенттердің оқу нәтижелеріне әсері туралы көптеген ғылыми зерттеулер бар. Енді солардың біразына талдау жасап кетер болсақ, Қытай ЖОО студенттердің оқу үлгерімі деңгейлері мен оқу нәтижелеріне өмірдің маңызды көрсеткіштері ретінде қарауға аса мән береді (Zhoc K.C. және басқалар) [8]. Студенттер универсиетте оқу кезінде әртүрлі эмоциялардың (толқу, мазасыздану) түрлі сатысынан өтеді, (King R.B. және Chen J., 2019). ЭИ білім алушының оқу үдерісіне зейін қоюды ынталандырады және білім алу барысында оқуға деген қызығушылықты ұстап тұрады. (Ganotice F.A. Jr. және басқалар, 2016). C.M. Tyng және басқалар (Tyng C.M., және басқалар, 2017) оқу кезіндегі эмоцияның маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді.

Студенттердің оқу жетістіктеріне әсер ететін оқытушылардың да ЭИ-дің көріну ерекшеліктерінің маңызын көрсететін зерттеулер баршылық. Атап айтқанда, эмоциялық тұрғыда интеллект көрсеткіші жоғары оқытушы сапалы білім алуды қамтамасыз етеді деп санайтын зерттеулер де бар (Yin H., және басқалар, 2016). Оқытушы эмоциясының

маңыздылығын қаншалықты түсінетін және эмоциямен жұмыс істей алуы, оның тек оқу тәсіліне ғана әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар, білім алушылардың мінез-құлық ерекшеліктеріне де, жалпы білім беру ахуалына да едәуір әсер етеді (Chen J., 2019).

R.B. King және J. Chen эмоцияны оқудың негізгі катализаторы деп қарастырады. (King R.B. және Chen J., 2019). Қытай зерттеулерінде ЭИ студенттердің өзіндік оқу нәтижелеріне мән беруіне едәуір көмектесетінін көрсетеді (Zhao K.C. және басқалар, 2018), (Luo Y. және басқалар, 2019).

Ф.С. Ташимова және басқалар еңбектерінде [9] студенттердің қарым-қатынасындағы эмоционалды интеллект пен толеранттылықтың өзара байланысын зерттейді. Авторлар эксперименттік тұрғыда эмоциялық интеллектінің интегративті көрсеткіші мен тұлғаның қарым-қатынас интолеранттылығының жалпы көрсеткіші арасындағы кері корреляцияны анықтайды. Ғалымдар арнайы іс-шаралардың көмегімен, студенттердегі тұлғалық қасиеттерді және қарым-қатынастағы толеранттылықты дамыту мүмкіндігін дәлелдейді. Мәселен, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті студенттерінің өзіндік эмоцияларын ырықты басқару, өзге адамдардың эмоцияларын түсіну, эмпатияны дамыту, ерік қасиеттерін қалыптастыру, басқа адамды және өзін адекватты қабылдау мен бағалау, әртүрлі адамдармен қарым-қатынас барысында өз сезімдерін басқаларды ренжітусіз оларға жеткізу, тұлғаның ерекшеліктеріне көбірек назар аудару, басқаларды жеке-даралық адам ретінде қабылдау, олардың сезімдерін сыйлау және т.б. ерекшеліктерінің дамуына қол жеткізе алған.

C. Gerber (2004) оқушылардағы эмоциялық интеллект пен мектептегі табыстың арасындағы байланысты зерттейді. 8 сынып оқушыларына арнайы эксперименттік бағдарлама әзірлеу арқылы, тренинг нәтижесінде оқушылардың эмоциялық интеллект деңгейіне және мектептегі жетістіктеріне әсері, олардың оқу үлгерімінде, тәртібінде және қарым-қатынасына оң және елеулі айырмашылық бар екені анықталады.

Сол сияқты Potter (2005) өз зерттеуінде Оңтүстік Техас жоғары оқу орнының бірінші курс студенттеріне эмоциялық интеллект интервенциясы бағдарламасының әсерін дәлелдейді. Зерттеу нәтижесіне сәйкес, университеттің 310 бірінші курс студенттері қатысқан эксперименттік зерттеуде айтарлықтай оң даму қамтамасыз етілгенін тұжырымдайды.

Chang (2006) «Эмоционалды интеллекті үйрете аламыз ба?» деген мәселені көтере отырып, эксперименттік зерттеу арқылы университеттің 79 студенттеріне «мінез-құлықты өзгерту» әдістерін қолдана отырып, қолданылған тренингтің студенттердің эмоциялық интеллект деңгейіне оң және маңызды әсері болатынын дәлелдейді.

Boylan мен Laughrey (2007) «Дәрігерлердің эмоциялық интеллектісінің дамуы» атты эксперименттік зерттеуінде, оқыту семинарларын ұйымдастыру арқылы тәжірибелік дәрігердің, докторанттардың, тіпті оқытушылардың да эмоциялық интеллект дағдыларында оңтайлы өзгерістер болғандығы байқалған.

Brackett, Rivers, Reyes and Salovey (2012) жүргізген зерттеулерінде арнайы RULER бағдарлама көмегімен, оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттілікті арттыру арқылы академиялық өнімділікті жоғарылату мүмкіндігін көрсетеді.

S. Geßler, J.B. Nezlek және A. Schütz (2020) «Эмоциялық интеллектті үйрету: негізгі эмоционалдық қабілеттерге үйрету адамдарға жоғары эмоционалдық қабілеттерді

жақсартуға көмектесе ме?» – атты эксперименттік зерттеулерінде студенттерге жаттықтыру арқылы эмоцияны реттеудің таза және аралас тәсіл түрлерін үйретеді. Соның нәтижесінде ЭИ таза әдіс түрі эмоцияларды реттеу қабілетін жақсартатыны және аралас тәсіл оқу өнімділігін арттыратыны анықталады.

B.Aydin (2010) өз зерттеуінде университет студенттеріндегі психологиялық тұрақтылық, эмоциялық интеллект және үміт арасындағы өзара байланысты зерттеді. Эмоциялық интеллект, үміт пен психологиялық тұрақтылық арасында оң байланыс бар. Сонымен қатар эмоциялық интеллект пен үміт деңгейі жоғары оқушылардың психологиялық тұрақтылығы да жоғары болады деген қорытындыға келді.

S. Kim және S. Shin (2021) медицина саласында білім алушы студенттер арасындағы әлеуметтік-эмоционалдық құзыреттілік (ЭЭҚ) және оқу жетістіктері (ОЖ) арасындағы корреляцияны зерттейді. Студенттердің сыни тұрғыдан ойлауға, мәселелерді шешуге, ынтымақтастыққа, өз бетінше білім алуға, шығармашылыққа және эмоциялық интеллектке бейімділігі сияқты ЭЭҚ компоненттері студенттердің академиялық көрсеткіштерін арттыру үшін маңызды фактор екендігі дәлелденеді [10].

Осылайша көптеген зерттеулерге сүйенсек, студенттердің, әсіресе бірінші курс студенттерінің жетістікке жетуі, оқудағы табыстары тікелей эмоциялық интеллектінің даму деңгейіне байланысты болатынын көрсетеді. Сондықтан, ЖОО білім беру жүйесіндегі кейбір тұжырымдарға толықтырулар енгізу арқылы білім беру сапасын арттыру мүмкіндіктерін қарастыру қажеттігі туындайды.

C. Valiente және басқалардың айтуы [11] бойынша эмоциялық құзіретті балалар, құрдастары мен мұғалімдердің жақсы қолдауы арқасында, өз эмоцияларын қадағалаудың нәтижесінде мектепте өздерін едәуір жайлы сезінеді. Эмоциялық дағдысы қалыптаспаған балалар көбінесе, эмоциялық стресті басынан өткереді, көңіл қалушылықтың салдарынан бөлектену байқалады. Әрине, сабақта сыныптастарынан бөлек жүру оқу іс-әрекетінің мотивациясын, әлеуметтік интеграцияны төмендетеді, ал мұның барлығы оқушының академиялық үлгерімінің (LeCroy and Krysik, 2008), (Wang және Holcombe, 2010) және саулықты дамытудың предикторы болып табылады.

C. Valiente және басқалар зерттеуінде мектепке деген сүйіспеншілік эмоциялық дағды мен академиялық құзіреттілік арасындағы байланысты тудыратындығын дәлелдейді [11].

Jane D. McLeod және Karen Kaiser (2004) тіпті эмоциялық және мінез-құлықтық мәселелер орта мектепті бітіріп, диплом алуға да кедергі жасауы мүмкіндігін көрсетеді.

J.J. Montroy, R.P. Bowles, L.E. Skibbe және T.D. Foster (2014) жүргізген зерттеулерінде эмоциялық өзін-өзі реттеу – сауаттылықты арттыратынын, мінез-құлыққа қатысты мәселелерін шешу мүмкіндігі мен мұғалімнің бағалауы өзгеретінін дәлелдейді.

M. Akbarilakeh және басқалар эмоциялық интеллект пен сыни ойлау жетістікке жетудің негізгі элементі екендігін дәлелдейді [12]. Авторлар өз зерттеулерінде Захедан университетінде соңғы курста оқитын ЭИ мен сыни ойлау қабілеттері жоғары студенттерді, ЭИ мен сыни ойлауы төмен студенттермен салыстыру арқылы біріншілерінің академиялық жоғары жетістіктерге қол жеткізу нәтижелі болатынын тұжырымдайды.

С. Elmi әлеуметтік және эмоциялық оқыту (SEL) стратегиясы оқушыларда когнитивті дамумен байланысты дағдыларды жетілдіреді, зейінін ашады, оқу мотивациясын жоғарылатады, оқушы мен мұғалімдер арасындағы қатынасты жақсартады, сондай-ақ, оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырады, жетістікке жетелейді дейді [13].

С. Elmi сондай-ақ, жоғары оқу орындарында студенттердің эмоциялық интелектісін дамыта отырып, оқытудың маңыздылығы олардың оқуға деген қызығушылығын арттырады, әлеуметтік сауаттылығын жетілдіреді (басқаларға деген сый-құрмет, басқа көзқарас тұрғысынан түсіну, көмекті қажет ететіндерге қол ұшын беру), мотивациясы мен академиялық жетістіктерін жоғарылатады деген пікірді алға тартады [13].

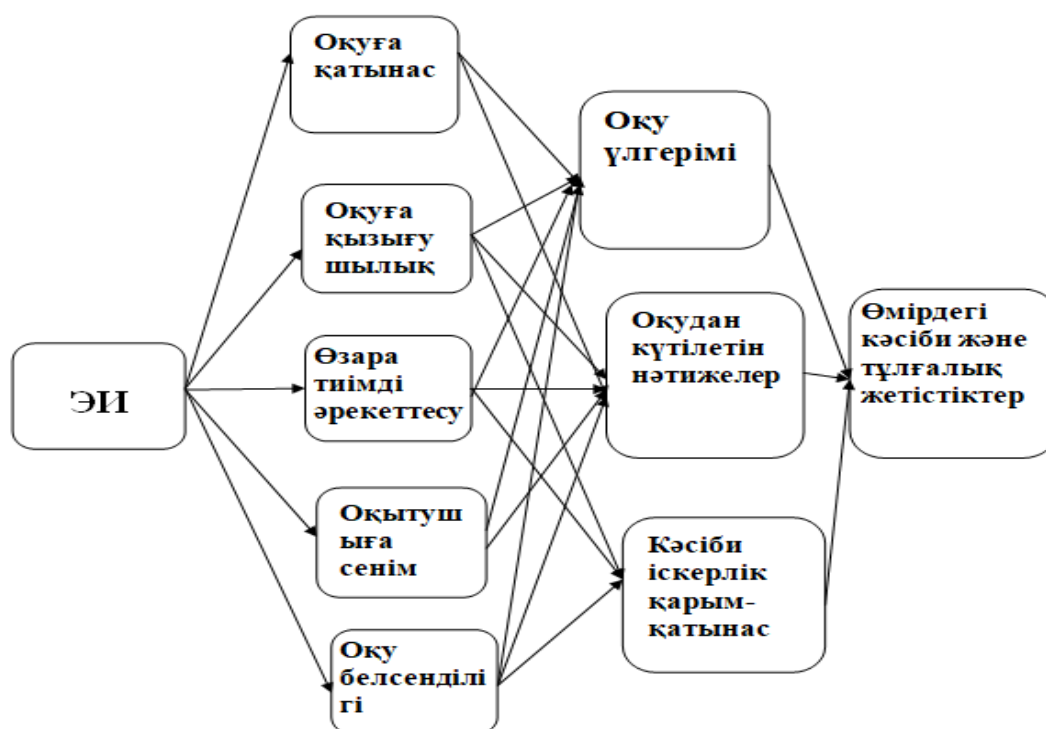
Shafait және басқалар өздерінің эмпирикалық зерттеулерінде Қытай зерттеу университетінің студенттерінің оқу нәтижелеріне (әлеуметтік, когнитивтік, өзін-өзі дамыту нәтижелері және университет тәжірбелеріне қанағаттануы) ЭИ әсерін зерттеуді мақсат етеді. Бұл зерттеуде оған қосымша студенттердің оқытушыға сенім артуы (эмоциялықжәнекогнитивтіоқу) мен оқуға бағдарлануы (оқуғаықылас) да зерттелінеді. Аталмыш зерттеуге 454 студентті қатыстыра отырып, ЭИ оқу нәтижелеріне едәуір әсер ететіндігін дәлелдейді, оған қоса, ЭИ-дің оқу нәтижесіне студенттердің оқытушыларға сенімі мен оқуға бағдарлануы арқылы жанама әсер ететіндігі де тұжырымдалады. Сонымен қатар, оқу нәтижесі мен академиялық көрсеткіштің нәтижелі болуының да өзара тікелей байланысы бар екендігін дәйектейді [7].

Зерттеу нәтижелері

ЭИ мәселесі соңғы жылдары білім беру саласында ерекше мәнге ие болып отыр (Asrar-ul-Naq M. және басқалар 2017). Оған қоса, ЭИ адекватты басқара алмаудың салдарынан студенттердің ұзақ мерзімді дамуына, әсіресе олардың оқу нәтижелеріне теріс әсер ететінін көрсететін зерттеулер де табылады [5]. ЭИ-і едәуір жоғары студенттер оқуда және ынтымақтастықта жақсы нәтижелерге қол жеткізеді (King R.B. and Chen J., 2019). Оған қоса, оқуға және оқу нәтижесіне эмоциялық ынталылық тұрақтылығын айқын көрсетеді (Shatalebi B. және басқалар, 2012). ЭИ оқудың жақсы нәтижелеріне қол жеткізу үшін когнитивті өзгерістерін ынталандыра алатынын білдіреді (Zhoc K.C., және басқалар 2018), сондай-ақ, ЭИ оқу тапсырмаларындағы ұйымдастыру міндеттерін жеңіл орындайтынын көрсетеді. ЭИ мен оқу жетістіктері, оқуға деген қатынас арасында байланыс бар екендігі анықталады. Осылайша, студенттердің негізгі іс-әрекеті – оқу іс-әрекеті екенін ескеретін болсақ, онда олардың жетістікке жетуі – оқу нәтижелері мен академиялық жетістіктерімен пара-пар келуімен түсіндіруге болады.

Сонымен, студенттердегі ЭИ оқу үдерісіндегі білімді меңгеруге, оқытушылармен өзара тиімді әрекеттесуде, оқу үлгерімінің жоғарылауына, студенттердің оқуға деген оңтайлы қатынасына, білім алуға деген қызығушылығының ұзағырақ тұрақталуына т.б. әсер ететіндігі анықталды.

Осылайша ЭИ-дің білім алушылардың оқу жетістіктеріне, жалпы өмірлік табыстылыққа әсерін қарастырған әртүрлі отандық және шетелдік ғылыми зерттеулерге талдау жасау негізінде, біз өзіміздің авторлық ЭИ мен өмірдегі кәсіби және тұлғалық жетістіктермен байланыстылығы моделін ұсынамыз (сурет 1).

Сурет 1. ЭИ мен өмірдегі кәсіби және тұлғалық жетістіктермен байланыстылығы моделі

Ұсынылып отырған модель негізінде жоғары оқу орындарындағы студенттерде эмоциялық интеллекті мен жетістікке жету мотивациясының өзара байланыстылығы айқындалады. Эмоциялық интеллект студенттердің оқуға жағымды қатынасын құра отырып, оқуға қызығушылығын арттырады. Оқу белсенділігі студент пен оқытушы арасындағы өзара тиімді әрекетті қамтамасыз етеді. Соның негізінде студенттердің оқу үлгерімі жоғарылайды, оқудан күтілетін нәтижелерге қол жетеді, сондай-ақ, кәсіби іскерлік қарым-қатынас орнығады. Ал бұл студенттердегі өмірлік кәсіби және тұлғалық жетістіктерді қамтамасыз етеді.

Эксперименттік зерттеу мақсаты – студенттердің ЭИ мен жетістікке жету мотивациясының өзара байланысын анықтау болғандықтан, Д.В.Люсиннің «Эмоциялық интеллект» сауалнамасы және С.А.Пакулинаның «ЖООда студенттердің жетістікке жету мотивациясы» әдістемесі алынды. Оған қоса, оқу жетістіктері ретінде студенттердің оқу үлгерімі көрсеткіштері есепке алынды. Жалпы алғанда, зерттеуге барлығы 194 зерттелінуші қатысты, дегенмен, кейбір жауаптардың қателігіне, дұрыс белгілемеге байланысты, сондай-ақ, докторант (1), оқытушы (1) қатысқан зерттелінушілердің жауаптарын жарамсыз деп тауып, экспериментке 130 студент алынды. Зерттеуге қатысушы студенттердің 84-ын әйел, 16-ын ер балалар құрады.

Студенттердің оқу нәтижелерін бағалау сауалнамадағы оқу үлгерімімен байланысты баға көрсеткіштері бойынша деректер негізінде алынды, ол төмендегі Диаграмма 1-де келтірілген. Онда бес бағалық категория берілген: «өте жақсы», «өте жақсы» мен «жақсы», тек «жақсы», «жақсы» мен «қанағаттанарлық», тек «қанағаттанарлық».

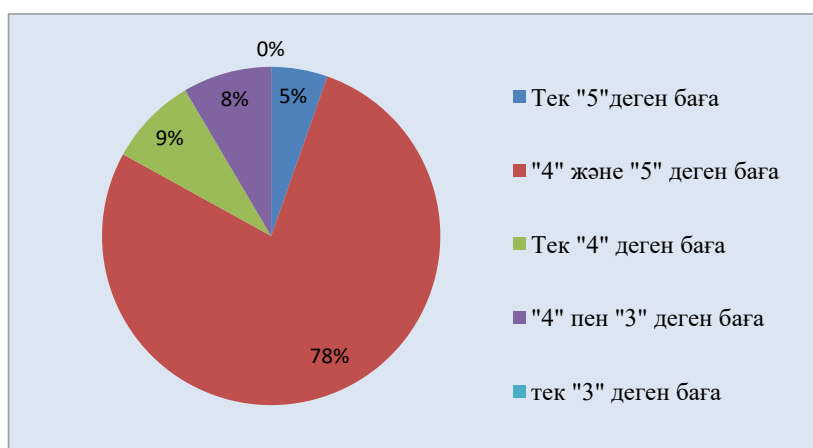

Диаграмма 1. Зерттелінушілердің оқу үлгерімі туралы мәлімет

Төмендегі 1-ші кестеде Д.В. Люсиннің «Эмоциялық интеллект» сауалнамасындағы шкала атаулары мен оның сипаттамалары берілген. Әрбір шкала көрсеткіштері «өте төмен», «төмен», «орта», «жоғары», «өте жоғары» мәнділігінде сипатталынады.

Кесте 1

Эмоциялық интеллект шкалалары

қ/с	Шкала атаулары	Шкала өлшемдері	Тұжырымдамалық мысалдары
1	Тұлғааралық эмоциялық интеллект	Басқа адамдардың эмоцияларын түсіну және соған сәйкес эмоцияның көрінуі	Адамның сезімін оның бет-әлпетімен болжау оңай
2	Тұға ішілік эмоциялық интеллект	Өз эмоцияларын түсіну және мақсатқа сәйкес білдіре алу	Маған жаман көңіл-күймен күресу қиын
3	Эмоцияны түсіну	Өзінің және басқа адамдардың эмоциясын түсіну қабілеті	Әдетте мен қандай эмоцияны сезінетінімді түсінемін
4	Эмоцияны басқару	Өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын басқару мүмкіндігі	Мен басқалардың көңіл-күйін жақсарталамын

С.А. Пакулинаның «Жоғары оқу орындарында студенттердің жетістікке жету мотивациясы» әдістемесі жетістікті анықтайтын 36 тұжырымдамадан тұрады. Әр тұжырымдаманы 1-ден 5-ке дейін бағалай отырып, жетістіктің экстериоризациялауы – материалдық өмір деңгейі, сәттілік, танымалдылық, өктемділік ретінде бағаланса, жетістіктің интериоризациясы – өз қызметінің нәтижесі, тұлғалық жетістік, психикалық күй, кедергілерді жеңу, кәсіби жетістік ретінде бағаланады, әрі алынған мәліметтер төмендегі 2-ші кестеде берілді.

Зерттелінушілердің эмоциялық интеллект даму деңгейлері

Шкала атаулары	өте жоғары		жоғары		орташа		төмен		өте төмен	
	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%	саны	%
Тұлғааралық эмоциялық интеллект	43	33.1%	51	39.2%	30	23.1%	4	3.1%	2	1.5%
Тұлға ішілік эмоциялық интеллект	29	22.3%	37	28.5%	58	44.6%	5	3.8%	1	0.8%
Эмоцияларды түсіну	50	38.5%	51	39.2%	25	19.2%	3	2.3%	1	0.8%
Эмоцияларды басқару	17	13.1%	44	33.8%	57	43.8%	9	6.9%	3	2.3%
Жалпы көрсеткіштері	43	33.1%	51	39.2%	30	23.1%	4	3.1%	2	1.5%

2-кестедегі мәліметтердің өзара салыстырмалы нәтижесі 2-диаграммадан көріп отырғанымыздай, эмоциялық интеллектің қай шкаласы болса да, студенттердегі эмоциялық интеллектінің даму деңгейі жоғары көрсеткіштерге ие екендігі байқалады.

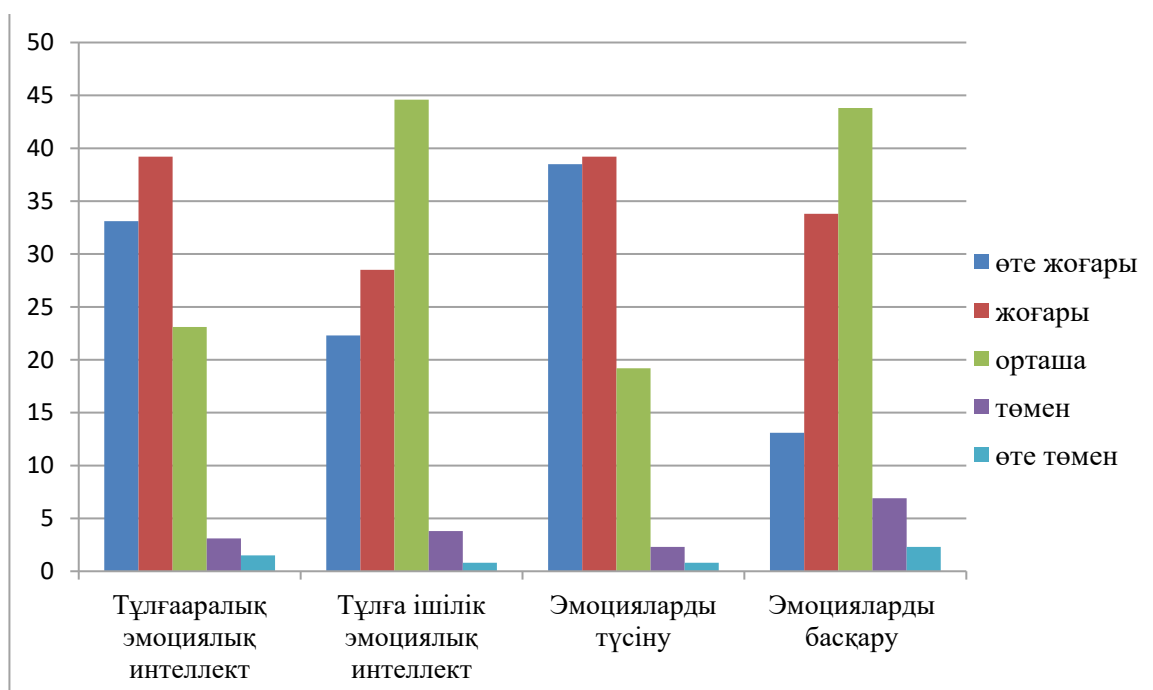

Диаграмма 2. Зерттелінушілердің эмоциялық интеллект даму деңгейлері

Ендігі кезекте С.А.Пакулинаның «Жоғары оқу орындарында студенттердің жетістікке жету мотивациясы» әдістемесі бойынша алынған нәтижелерге талдау жасайық. 3-диаграммада жетістікке жету бойынша зерттелінушілердің пайыздық көрсеткіштері беріледі.

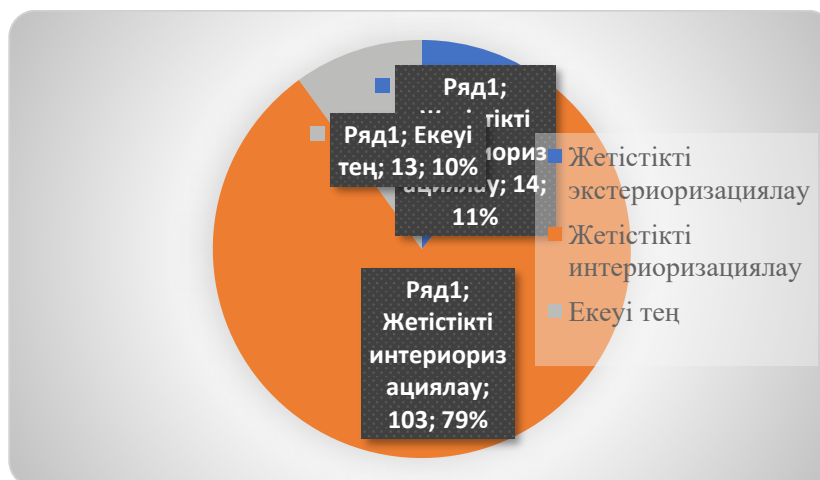

Диаграмма 3. Жетістікке жету бойынша зерттелінушілердің пайыздық көрсеткіштері

Келесі кезекте біз төменде келтірілген 3-кестеде жетістікке жету мотивациясының материалдық өмір деңгейі, сәттілік, танымалдылық, өктемділік, өз қызметінің нәтижесі, тұлғалық жетістік, психикалық күй, кедергілерді жеңу, кәсіби жетістік ретінде бағалануының «жоғары», «орташа» және «төмен» деңгейлері бойынша көрсеткіштер алынды. Әрбір жетістік өлшемі бойынша жоғары деңгей – 18-20 ұпай, орташа деңгей 14-17 ұпай, төмен деңгей 13 ұпайдан төмен бағалармен өлшенеді.

Кесте 3

Жетістікке жету мотивациясының негізгі категориялары бойынша жоғары, орташа, төмен деңгейдегі зерттелінушілердің санына байланысты көрсеткіштер

Жетістікке жету мотивациясының негізгі категориялары	Жоғары	Орта	Төмен
Жетістік – сәттілік	36	62	32
Жетістік материалдық өмір деңгейі ретінде	45	51	34
Жетістік – танымалдылық	34	48	48
Жетістік – өктемділік	16	31	83
Жетістік өз қызметінің нәтижесі ретінде	79	34	17
Жеке жетістік	62	45	23
Жетістік психикалық күй ретінде	75	30	25
Жетістік кедергілерді жеңу ретінде	54	54	22
Жетістік – кәсібилік	66	45	19

3-кестеден көріп отырғанымыздай, студенттердің көпшілігі жетістікті өз қызметінің нәтижесі және психикалық күй ретінде бағалайды. Яғни, неғұрлым көп жұмыс істеу арқылы, қандай да бір іс-әрекеттен нәтиже шығару (79) арқылы жетістікке жету

мүмкіншілігін мойындайды. Оған қоса, жетістікке жетуге әсер ететін психикалық күйдің (75) мәні зор екендігін түсінеді. Сондай-ақ, өктемділіктің жетістікке жетуге (83) кері ықпал ету мүмкіндігін көрсетеді, оны төменде келтірілген 4-ші диаграммадан қарастыруға болады.

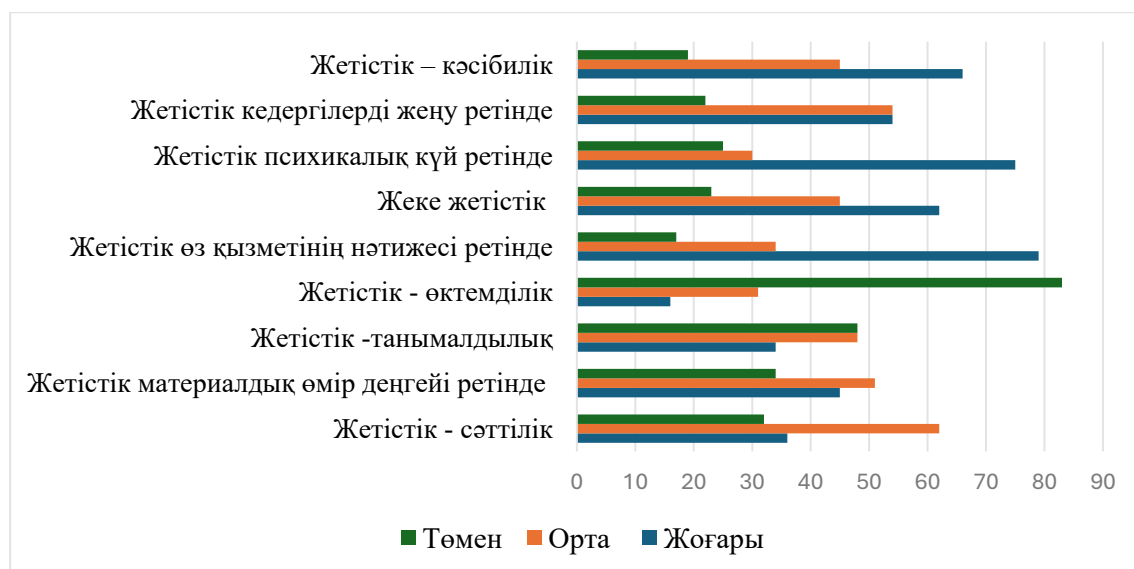

Диаграмма 4. Жетістікке жету мотивациясының негізгі категориялары бойынша зерттелінушілердің көрсеткіштері

Кесте 4

Жетістікке жету мотивациясының әрбір категорияларының статистикалық көрсеткіші

Әдістеменің негізгі категориялары	Mean	Std. Error of Mean	Median	Mode	Std. Deviation
Жетістік – сәттілік	1.9692	.06362	2.0000	2.00	.72538
Жетістік материалдық өмір деңгейі ретінде	1.9154	.06823	2.0000	2.00	.77794
Жетістік – танымалдылық	2.1077	.06928	2.0000	2.00a	.78992
Жетістік – өктемділік	2.5154	.06200	3.0000	3.00	.70694
Жетістік өз қызметінің нәтижесі ретінде	1.5231	.06294	1.0000	1.00	.71761
Жеке жетістік	1.7000	.06611	2.0000	1.00	.75380
Жетістік психикалық күй ретінде	1.6154	.06940	1.0000	1.00	.79128
Жетістік кедергілерді жеңу ретінде	1.7538	.06374	2.0000	1.00a	.72670
Жетістік – кәсібилік	1.6385	.06368	1.0000	1.00	.72608

а – бірнеше режим бар, ең кіші мәні көрсетілген

Жоғарыда 4-ші кестеде жетістікке жету мотивациясының әрбір категорияларының статистикалық көрсеткіштерінің нәтижелері нақты көрсетілген.

Сонымен, зерттелінушілердің эмоциялық интеллектісі бойынша жалпы көрсеткіш бойынша 33.1% - өте жоғары, 39.2% - жоғары, 23.1% - орташа, 3.1% - төмен, 1.5% - өте төмен деңгейде көрінгендігі анықталды. Бұл студенттердің ең алдымен жоғары деңгейдегі эмоцияларды түсіну және тұлға аралық эмоциялық интеллекті шкаласы бойынша басымдылыққа ие екендігі көрсетеді. Эмоциялық интеллектің қай шкаласы болса да, даму деңгейі жоғары көрсеткіштерге ие болуына қоса, олардың оқу нәтижелеріне ықпал ететіндігі байқалады. «4» және «5» деген бағамен оқитын студенттер жалпы зерттелінушілердің 78%-ын, үздіктер 5 %-ы құрайды.

Эксперименттік зерттеу нәтижелері бойынша байқағанымыздай, студенттердегі эмоциялық интеллектінің жоғарылығы, жетістікке жету мотивациясының экстеризациялануы – өз қызметінің нәтижесі, психикалық күй және кәсібилік шкалаларының басымдылығымен өзара байланысты екендігі анықталды. Студенттердің эмоцияларды түсіну және тұлға аралық эмоциялық интеллектісінің айқын болуы нәтижесінен олардың академиялық үлгерімінде де жоғары көрсеткіштері ие болатындығы анықталды. Оған қоса, студенттердің сабақты жақсы оқуы жетістікке жету ретінде өзіндік оқу іс-әрекетінің нәтижесі мен оқуға деген зор қанағаттанушылық күйімен айқындалады. Осылайша, біздің зерттеуіміз де студенттердің неғұрлым эмоциялық интеллект тұрақтылығы жоғары болған сайын, академиялық мансаптық даму барысында сабақты жақсы оқып, оқу жетістіктерінде жақсы көрсеткіштерге ие болатындығы дәйектеледі.

Қорытынды

Ғылыми теориялық зерттеулерді қорытындылай келе, эмоциялық интеллектінің мәні зор екендігі жан-жақты айтылып жатқанымен, практикалық білім саласында, әсіресе жоғары оқу орындарында білім беру үдерісінде эмоциялық интеллектінің рөлін зерттеуге қатысты ақпараттарға мән бермейтіндігін атап кетуге болады. Басқаша айтқанда, ғылыми зерттеулерде оқу-білім барысында білім алушылардың да, оқытушылардың да ЭИ мәні зор екендігін дәлелдеп жатқан деректер жетікілікті. Алайда, ол білім беру саласы тәжірибесінде қаншалықты жүзеге асып жатыр, ол белгісіз. Егер ғылыми зерттеулердегі ЭИ қатысты дәлеледемелер оқу жүйесінде нәтижелі қолданылса, онда білім беру саласындағы жастардың көптеген психологиялық мәселелерінің алдын алу мүмкіндігі артар еді.

Сондықтан біз өз зерттеуімізде жоғары оқу орындарында студенттердің эмоциялық интеллектісінің даму деңгейлерін айқындау арқылы олардың жетістікке жету мотивациясымен байланыстылығын дәлелдедік. Университеттік оқу жүйесінде академиялық жетістіктен басқа да маңызды жетістіктер бар. Студенттердің сыни ойлауын дамыту, университеттік қоғамға әлеуметтік-эмоциялық бейімдеу – жоғары білім саясатының басымдықтарына айналуы тиіс, оған қоса, студенттерді дамыту саласындағы зерттеулердің жалпы бағыты болуы қажет. Ал, мұның барлығы студенттердің эмоциялық интеллектісі мен жетістікке жету мотивациясы негізінде жүзеге асу мүмкіндігі арқылы анықталады.

Авторлар үлестері

Б.Е. Сабырбай – зерттеу мәтінін жазды, мазмұнын құрды, эксперименттік зерттеу жүргізуде, деректерді жинауда, мәліметтерді өңдеуде, зерттеу нәтижелерін талдауда және түсіндіруде елеулі үлес қосты.

Г.К. Айкинбаева – зерттеу идеясы – «эмоциялық интеллектінің адам өміріндегі тұлғалық және кәсіби жетістіктермен байланысы» моделін ұсынды, зерттеу мазмұнын сыни тұрғыда қарастырды, теориялық тұжырымдарды негіздеуге, зерттеу концепциясына елеулі үлес қосты.

Х. Кошкун – Мақала деректерінің сенімділігін, мақаланың тұтастылығы мен жүйелігін тексерді, соңғы нұсқасын жариялауды бекітті.

Әдебиеттер тізімі

1. Petrie J.A.C. van der Zanden, Eddie Denessen, Antonius H.N. Cillessen & Paulien C. Meijer (2019) Patterns of success: first-year student success in multiple domains, *Studies in Higher Education*, 44:11, 2081-2095, DOI: 10.1080/03075079.2018.1493097
2. Brackett M. A., Mayer J. D., Warner R. M. Emotional intelligence and the prediction of behavior // *Personality and Individual Differences*. 2004. № 36. P. 1387-1402. [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00236-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00236-8)
3. Андреева И.Н. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и индивидуальных проявлений самоактуализации // Л.С. Выготский и современная культурно-историческая психология: проблемы онтогенеза морального сознания и поведения. Международная науч. конференция / науч. ред. А.А. Лытко, И.В. Сильченко. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2006. С. 128-131.
4. Бердникова И.А. Личностные ресурсы, эмоциональный интеллект и оптимизм как факторы психологического благополучия / Психологическое благополучие современного человека [Электронный ресурс]: материалы международной заочной научно-практической конференции (20 марта 2019 г.) / Урал. гос. пед. ун-т; отв. ред. С.А. Водяха. – Электрон. дан. – Екатеринбург: [б. и.], 2019. – ISBN 978-5-7186-1204-2. <http://elar.uspu.ru/handle/uspu/13352> (қаралған күні 01.12.2023).
5. Эриксон Э.Г. Детство и общество. СПб.: Ленато; АСТ; Фонд «Университетская книга», 1996. 592 с.
6. Handbook of social and emotional learning: Research and practice. – The Guilford Press: New York, 2015; P. 198–200. Edited by Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Roger P. Weissberg, and Thomas P. Gullotta. www.guilford.com/p/durlak
7. Shafait, Z., Khan, M. A., Sahibzada, U. F., Dacko-Pikiewicz, Z., & Popp, J. (2021). An assessment of students' emotional intelligence, learning outcomes, and academic efficacy: A correlational study in higher education. *PLOS ONE*, 16(8), e0255428. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0255428>
8. Zhoc, K.C., Chung T.S., and King R.B., Emotional intelligence (EI) and self-directed learning: Examining their relation and contribution to better student learning outcomes in higher education. *British Educational Research Journal*, 2018. 44(6): p. 982–1004. doi: 10.1002/berj.3472

9. Tashimova F.S., Kalipanova M.K., Amanzhanova G.B. Correlation between emotional intelligence and tolerance in students' communication. Al-Farabi Kazakh National University. THE JOURNAL of Psychology & Sociology №1 (64), 2018, 37-46 стр
10. Kim, S., & Shin, S. (2021). Social-Emotional Competence and Academic Achievement of Nursing Students: A Canonical correlation analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(4), 1752. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041752>
11. Valiente C, Swanson J, Eisenberg N. Linking Students' Emotions and Academic Achievement: When and Why Emotions Matter. Child Dev Perspect. 2012 Jun;6(2):129-135. doi: 10.1111/j.1750-8606.2011.00192.x. PMID: 23115577; PMCID: PMC3482624.
12. Akbarilakeh, M., Naderi, A., & Arbabisarjou, A. (2018). Critical Thinking and Emotional Intelligence Skills and Relationship with Students' Academic Achievement. Prensa Médica Argentina. DOI: 10.4172/lpma.1000280
13. Elmi, C. (2020). Integrating social emotional learning strategies in higher education. European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 10 (3), 848–858. <https://doi.org/10.3390/ejihpe10030061>

Б.Е. Сабырбай¹, Г.Қ. Айкинбаева¹, Хамит Кошкун²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

²Университет Болу Абант Иззет Байсал, Болу, Турция

Взаимосвязь эмоционального интеллекта и мотивации достижения успеха у студентов высших учебных заведений

Аннотация. Цель исследования – определить взаимосвязь между эмоциональным интеллектом и мотивацией достижения успеха у студентов. В статье проведен теоретический анализ понятия «эмоциональный интеллект». На основе исследований в нашей стране и за рубежом описывается положение эмоционального интеллекта в жизни человека, его влияние на образовательную и профессиональную деятельность и его применение как инструмента для достижения успеха. В статье, принимая за основу в технологиях обучения в системе образования эмоциональный интеллект, рассматриваются возможности достижения успехов в образовательной, академической деятельности. Также на основе анализа результатов теоретических исследований авторы предлагают модель, показывающую «связь эмоционального интеллекта с личными и профессиональными достижениями в жизни человека». Подтверждено, что эмоциональный интеллект студентов является причиной их целеориентированности, повышения учебной активности, академической успеваемости, повышения энтузиазма в достижении успехов в процессе учебного и профессионального развития. Также на основе анализа результатов теоретического исследования предлагается авторская модель, отражающая «взаимосвязь эмоционального интеллекта с личностными и профессиональными достижениями в жизни человека». В специальном экспериментальном исследовании применена анкета Д.В. Люсина «Эмоциональный интеллект» и методика С.А. Пакулиной «Мотивация студентов к достижению успеха в вузе». В исследовании приняли участие 130 студентов. По результатам эксперимента

подтверждена связь между эмоциональным интеллектом обучающихся и их мотивацией к достижению успеха, а также показателями успеваемости на занятиях.

Ключевые слова: студенты, эмоциональный интеллект, успеваемость, социальный интеллект, отношение к учебе, результаты обучения, академическая успеваемость.

B.Y. Sabyrbay¹, G.K. Aikinbayeva, Hamit Coscun²

^{1,2}*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan,*

²*Bolu Abant Izzet Baysal University, Bolu, Turkey*

Relationship between emotional intelligence and motivation to achieve success in students of higher educational institutions

Abstract. The purpose of the study is to determine the relationship between emotional intelligence and motivation to achieve success in students. In the article, first of all, the concept of emotional intelligence was theoretically analyzed. Based on the researches in our country and abroad, the influence of emotional intelligence in human life, on human educational and professional activities and as a means of achieving success is described. In the article, the possibilities of achieving academic success in education based on emotional intelligence in the teaching technologies in the higher education system are considered. It is confirmed that emotional intelligence in students leads to their goal orientation, increased learning activity, higher academic performance, and increased motivation to achieve academic and professional success. Also, based on the analysis of the results of theoretical research, the author offers a model that shows "the connection of emotional intelligence with personal and professional achievements in human life." In a special experimental study, D.V. Lucin's "Emotional Intelligence" questionnaire and S.A. Pakulina's methodology "Students' motivation to achieve success in universities" was taken. A total of 130 students participated in the study. Through the results of the experiment, the relationship between the emotional intelligence of students and their motivation to achieve success, as well as the performance indicators of the lessons, is confirmed.

Keywords: Students, emotional intelligence, social intelligence, achievement, attitude to learning, learning outcomes, academic achievement.

Reference

1. Petrie J.A.C. van der Zanden, Eddie Denessen, Antonius H.N. Cillessen & Paulien C. Meijer (2019) Patterns of success: first-year student success in multiple domains, *Studies in Higher Education*, 44:11, 2081-2095, DOI: 10.1080/03075079.2018.1493097
2. Brackett M. A., Mayer J. D., Warner R. M. Emotional intelligence and the prediction of behavior // *Personality and Individual Differences*. 2004. № 36. P. 1387-1402. [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00236-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00236-8)
3. Andreeva I.N. Vzaimosvyaz' emocional'nogo intellekta i individual'nyh proyavlenij samoaktualizacii // L.S. Vygotskij i sovremennaya kul'turno-istoricheskaya psihologiya: problemy ontogeneza moral'nogo soznaniya i povedeniya. Mezhdunarodnaya nauch. konferenciya / nauch. red. A.A. Lytko, I. V. Sil'chenko. Gomel': GGU im. F. Skoriny, 2006. С. 128-131. [in Russian]

4. Berdnikova I.A. Lichnostnye resursy, emocional'nyj intellekt i optimizm kak faktory psihologicheskogo blagopoluchiya / Psihologicheskoe blagopoluchie sovremennogo cheloveka [Elektronnyj resurs]: materialy Mezhdunarodnoj zaachnoj nauchno-prakticheskoy konferencii (20 marta 2019 g.) / Ural. gos. ped. un-t; otv. red. S.A. Vodyaha. – Elektron. dan. – Ekaterinburg: [b. i.], 2019. – ISBN 978-5-7186-1204-2. <http://elar.uspu.ru/handle/uspu/13352> (on the date of review 01.12.2023) [in Russian]
5. Erikson E.G. Detstvo i obshchestvo. SPb.: Lenato; ACT; Fond «Universitetskaya kniga», 1996. 592 s. [in Russian]
6. Handbook of social and emotional learning: Research and practice. – The Guilford Press: New York, 2015; P. 198–200. Edited by Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Roger P. Weissberg, and Thomas P. Gullotta. www.guilford.com/p/durlak
7. Shafait, Z., Khan, M. A., Sahibzada, U. F., Dacko-Pikiewicz, Z., & Popp, J. (2021). An assessment of students' emotional intelligence, learning outcomes, and academic efficacy: A correlational study in higher education. PLOS ONE, 16(8), e0255428. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0255428>
8. Zhoc, K.C., Chung T.S., and King R.B., Emotional intelligence (EI) and self-directed learning: Examining their relation and contribution to better student learning outcomes in higher education. British Educational Research Journal, 2018. 44(6): p. 982–1004. doi: 10.1002/berj.3472
9. Tashimova F.S., Kalipanova M.K., Amanzhanova G.B. Correlation between emotional intelligence and tolerance in students' communication. Al-Farabi Kazakh National University. THE JOURNAL of Psychology & Sociology №1 (64), 2018, 37-46 стр
10. Kim, S., & Shin, S. (2021). Social-Emotional Competence and Academic Achievement of Nursing Students: A Canonical correlation analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(4), 1752. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041752>
11. Valiente C, Swanson J, Eisenberg N. Linking Students' Emotions and Academic Achievement: When and Why Emotions Matter. Child Dev Perspect. 2012 Jun;6(2):129-135. doi: 10.1111/j.1750-8606.2011.00192.x. PMID: 23115577; PMCID: PMC3482624.
12. Akbarilakeh, M., Naderi, A., & Arbabisarjou, A. (2018). Critical Thinking and Emotional Intelligence Skills and Relationship with Students' Academic Achievement. Prensa Médica Argentina. DOI: 10.4172/lpma.1000280
13. Elmi, C. (2020). Integrating social emotional learning strategies in higher education. European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 10 (3), 848–858. <https://doi.org/10.3390/ejihpe10030061>

Авторлар туралы мәлімет/ Сведения об авторах/Information about authors:

Сабырбай Б.Е. – докторант, психология кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 10000 Қазақстан, Астана қ., Сәтбаев к-сі, 2, b.e.sabyrbay@gmail.com

Сабырбай Б.Е. – докторант, кафедра психологии, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 10000 Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, b.e.sabyrbay@gmail.com

Sabyrbay B.Ye. – doctoral student, Department of Psychology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 10000 Kazakhstan Astana city, 2 Satbaev st, b.e.sabyrbay@gmail.com

Айкинбаева Г.К. – п.ғ.к., доцент м.а, психология кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 10000 Қазақстан, Астана қ., Сәтбаев к-сі, 2, + 7 701 358 7757, gulden_1975@mail.ru

Айкинбаева Г.К. – к.п.н., доцент кафедры психологии, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 10000 Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, + 7 701 358 7757, gulden_1975@mail.ru

Aikinbayeva G.K. – Candidate of Pedagogical Sciences, Department of Psychology, Eurasian National University. L.N. Gumilyov, Astana, Kazakhstan + 7 701 358 7757, gulden_1975@mail.ru

Хамит Кошкун – доктор философии, профессор, Университет Болу Абант Иззет Байсал, Болу, Турция, hamitcoskun2000@gmail.com

Hamit Coskun – PhD, Prof. Bolu Abant Izzet Baysal University, Bolu, Turkey, hamitcoskun2000@gmail.com